

ZNANSTVENI KOLOKVIJ

ŠIBENIK I ŠIBENSKI KRAJ U
RAZDOBLJU HRVATSKOGA
NARODNOG PREPORODA

Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik
25. studenoga 2022.

PROGRAM

Znanstveni kolokvij Šibenik i šibenski kraj u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda
(Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik, 25. studenoga 2022.)

ORGANIZATORI:

Državni arhiv u Šibeniku
Hrvatski institut za povijest
Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest
Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest
Muzej grada Šibenika

Znanstveno-organizacijski odbor:

izv. prof. dr. sc. Ante Bralić
dr. sc. Stjepan Matković
prof. dr. sc. Marko Trogrlić
mr. sc. Nataša Mučalo
mr. sc. Željko Krnčević
Draženka Požar-Perković, mag. hist., tajnica

PROGRAM

9:00 – 9:15 prijava sudionika

9:15 – 9:30 pozdravni govor

9:30 – 11:30 (moderira: Nataša Mučalo)

Arijana Kolak Bošnjak

Na mrtvoj točki: pitanje sjedinjenja Dalmacije s Trojednom Kraljevinom početkom 1860-ih

Josip Vrandečić

Autonomaški pokret u Šibeniku

Marko Trogrlić

Šibenski biskup Giovanni Zaffron u dalmatinskim političkim previranjima

Ante Bralić – Filip Lenić

Politička djelatnost zastupnika iz šibenskog kraja u Dalmatinskom saboru (1861. – 1879.)

Jure Trutanić

Šibensko pravaštvo u načelničkoj eri viteza Šupuka: uspon do vlasti

11:30 – 12:00 stanka

12:00 – 14:00 (moderira: Draženka Požar-Perković)

Mladenko Domazet

Narodna slavjanska čitaonica u Šibeniku

Sanda Uglešić

Šibensko školstvo u vrijeme ustavnog razdoblja (1860. – 1914.)

Ivica Poljičak

Urbana preobrazba Šibenika u Šupukovoj eri

Stipe Kljaić

Istraživanja i ocjene Bogdana Radice o opusu Šibenčanina Nikole Tommasea

Ante Lepur

Arhitektura šibenskih uspomena – Kultura sjećanja na dugo 19. stoljeće u nazivlju ulica i trgova grada Šibenika

SAŽETCI IZLAGANJA

Arijana Kolak Bošnjak

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

akolak@isp.hr

Na mrtvoj točki: pitanje sjedinjenja Dalmacije s Trojednom Kraljevinom početkom 1860-ih

Pitanje ujedinjenja hrvatskih zemalja ponovno je došlo u prvi plan nakon uvođenja Listopadske diplome 1860. godine. Tada se otvorila mogućnost ponovnoga slobodnijeg političkog djelovanja, a uskoro je u travnju 1861. sazvan i Hrvatski sabor koji je trebao raspravljati o uređenju odnosa Trojednice prema Austriji i Ugarskoj, ali je u sklopu spomenutih rasprava nastojao riješiti i temeljna pitanja hrvatske politike 19. stoljeća, a to su postizanje cjelokupnosti hrvatskih zemalja i što veće autonomije unutar Monarhije, i u odnosu na Austriju i u odnosu na Ugarsku.

U hrvatske zemlje koje su trebale biti okupljene u Trojednoj Kraljevini uz Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju pripadala je i Kraljevina Dalmacija. Njezino sjedinjenje s Trojednicom nije bila novost u hrvatskome političkom diskursu. Ono se ponavljalo tijekom čitavoga 19. stoljeća. Početkom 1860-ih hrvatski politički akteri s tim su zahtjevom nastupili jedinstveno, i to ne samo oni koji su sjedili u Hrvatskom saboru nego i pojedine oblasti. U radu će se analizirati kakvom su se argumentacijom koristili u svojim zahtjevima za sjedinjenjem Dalmacije s Trojednicom, kakva su očekivanja imali od Beča i Pešte u vezi s tim, istražiti će se kakve su povratne informacije dobivali o svom zahtjevu te kako su reagirali na „otezanje“ s rješenjem spomenutog pitanja.

Josip Vrandečić

Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest

jvrandecic@ffst.hr

Autonomaški pokret u Šibeniku

U izlaganju se prati dinamika sukoba narodnjaka i autonomaša u Šibeniku tijekom ustavnog razdoblja. Uvod u sukob događa se već za Revolucije 1848. – 1849. godine te je kulminirao za tzv. Afere *Monzambano* 1869. godine. Predstavljaju se glavni nositelji pokreta u Šibeniku i njihove ideološke nijanse i političko djelovanje. Opisuje se prijelaz iz autonomaštva u talijansku nacionalnu ideologiju te osobito osnivanje i djelovanje šibenske podružnice *Lege nazionale*.

Marko Trogrlić

Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest
mtrogrlic@ffst.hr

Šibenski biskup Giovanni Zaffron u dalmatinskim političkim previranjima

U ovom izlaganju bit će riječi o političkom profilu šibenskoga, poslije i dubrovačkog biskupa Giovanni-ja Zaffrona (Korčula, 8. 6. 1807 – Dubrovnik, 16. 9. 1881.). Najprije će se razložiti Zaffronovi osnovni biografski podatci. Nakon toga u fokusu će biti rekonstrukcija Zaffronova političkog profila s osobitim osvrtom na sljedeće dvije njegove geste: godine 1867. protestirao je s drugim dalmatinskim biskupima protiv Interpelacije dalmatinskog episkopa Kneževića koju je on predao ministru bogoštovlja u Beču zbog tobožnjega nepovoljnog položaja pravoslavnih vjernika u Dalmaciji, a godinu dana poslije sa zadarskim nadbiskupom P. D. Maupasom i spomenutim episkopom Kneževićem uputio je pismo caru u Beč u kojemu zagovaraju autonoman državno-pravni položaj Dalmacije. To je posve bilo u harmoniji s njegovim političkim opredjeljenjem i pripadnošću konzervativnom filoaustrijskom krilu dalmatinske Autonomističke stranke (tzv. *autonomi moderati*).

Ante Bralić – Filip Lenić

Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest
abralic@unizd.hr, flenic@unizd.hr

Politička djelatnost zastupnika iz šibenskog kraja u Dalmatinskom saboru (1861. – 1879.)

Uspostavom ustavnog stanja 1860. i izborima za prvi Zemaljski sabor Kraljevine Dalmacije 1861. intenzivirao se politički život u austrijskoj pokrajini Dalmaciji. Od samog početka rada dva najvažnija politička pitanja bili su ujedinjenje Dalmacije s Banskom Hrvatskom te položaj hrvatskog jezika u službenoj uporabi. U tom pogledu razmatrat će se pozicije zastupnika iz šibenskog kraja o tim dvama pitanjima, ali i o odnosu prema nacionalnoj integraciji unutar narodnjačke, (južno)slavenske, hrvatske i srpske nacionalne identifikacije. Završna promatrana godina 1879. predstavlja razdjelnicu kad je došlo do jasne distinkcije između hrvatskog i srpskog nacionalnog identiteta.

Šibensko pravaštvo u načelničkoj eri viteza Šupuka: uspon do vlasti

Šibenski su pravaši tijekom posljednjih petnaestak godina postojanja Austro-Ugarske Monarhije odigrali značajnu ulogu u oblikovanju matice dalmatinske, pa i općehrvatske, politike. Unatoč tomu, korijeni i prve manifestacije šibenskoga pravaštva ostali su nedostavno istraženi i objašnjeni, kao i zaočret šibenskih pravaša od oporbene pozicije odlučnog suprotstavljanja načelniku Anti Šupuku prema kompromisnoj participaciji u narodnjačko-pravaškoj općinskoj vlasti. Otkad je u siječnju 1873. postao prvim narodnjačkim načelnikom Šibenika, Šupuk je do 1903. dominirao lokalnom političkom scenom provodeći poduzetničke projekte koji su ubrzavali kretanje Krešimirova Grada po tračnicama modernosti. Šupuk je svoje zasluge, osim zvonkim naslovom viteza, kapitalizirao kontinuiranim izbornim uspjesima na svim političkim razinama. Međutim, zbog razvoja kulturne i gospodarske infrastrukture grada širi se građanska društvena struktura i politička diferencijacija koja je iznjedrila konkretnije otpore prema paternalističkoj vladavini viteza Ante Šupuka. Sustavno kritiziranje njegovih političkih istupa i upravljanja gradom na liniji starčevićanstva provodila je *Katolička Dalmacija* don Ive Prodana, motivirana ponajprije političko-ideološkim razlikama u odnosu na Šupuka kao tipičnog simbola ocvalog, anakronog i kalkulantskog narodnjaštva. Upravo su s Prodanovim utjecajem povezani glasovi nezadovoljstva u Šibeniku koji se javljaju još 1880-ih godina. Oporba vitezu Šupuku institucionalizirana je 1892. osnivanjem *Hrvatske čitaonice* nakon čega je uslijedilo raspuštanje izabranih tijela šibenske općine i uvođenje trogodišnjeg komesarijata što je, iako privremeno, otkrilo znatne slabosti u Šupukovu političkom bloku. Ustrojem stranačkih tijela dalmatinske Stranke prava 1894. pravaški orijentirane skupine šibenskoga kotara dobile su organizacijski oslonac, naročito malobrojni intelektualci u manjim sredinama koje su gravitirale Šibeniku. Iz onodobnoga političkoga novinstva i dostupnoga arhivskoga gradiva proizlazi da su među pojedincima koji su 1890-ih odškrinuli vrata pravaškom prodor u šibenski kotar istaknutiji bili don Vicko Škarpa u Zatonu, a u novonastaloj vodičkoj općini bivši učitelj i općinski tajnik Pavao Roca te mladi liječnik s Hvara dr. Mate Drinković koji će time započeti dugotrajnu i upečatljivu političku karijeru. Unutarpravaški lom iz Banske Hrvatske raskolio je s odgodom i dalmatinske pravaše što je opteretilo međupravaške odnose u šibenskom kotaru. No mlađa generacija šibenskih pravaša, predvođena Trumbićevim prijateljem, pridošlim odvjetnikom dr. Ivom Krsteljom, zbog preslagivanja na dalmatinskoj političkoj sceni uzdigla se iznad stranačkih podjela. Otupivši oštricu pravaških nasrtaja na načelnika Šupuka, pristupili su kompromisnom modelu koji je, zbog zalaska Šupukove političke zvijezde, Krsteljeve pravaše 1903. doveo na vlast u šibenskoj općini što im je omogućilo snažniju političku afirmaciju i daljnji rast te preuzimanje inicijative za opsežnije zahvate na cislajtanijskom jugu.

Mladenko Domazet

Filozofski fakultet u Splitu, Odsjek za povijest
mdomazet@ffst.hr

Narodna slavjanska čitaonica u Šibeniku

Konstitutivna dimenzija *Narodne slavjanske čitaonice* u Šibeniku stavlja je među najstarije dalmatinske općine i gradove u preporodnom razdoblju, s obzirom na njezino utemeljenje 1866. godine. Ključan poticaj za njezino osnivanje dolazi od kanonika don Josipa Mrkice (ujedno i njezina prvog predsjednika) koji je od Namjesništva u Zadru zatražio odobrenje za njezino osnivanje. Naravno, taj akt o utemeljenju nerazdvojiv je od političke platforme Narodne stranke predstavljajući ujedno snažan uzlet u očuvanju vlastitog jezičnog i kulturnog identiteta, odnosno podizanja nacionalne svijesti među svim slojevima građanstva, i to u gradu koji će doživjeti gospodarsku preobrazbu upravo za hrvatskog načelnika Ante Šupuka (1872. – 1903.).

Samim time, novoosnovana *Narodna slavjanska čitaonica* dinamizira društveno-kulturna događanja u Šibeniku okupljanjem političkih istomišljenika u svojim društvenim prostorijama, svakodnevnim čitanjem novina i časopisa, organiziranjem raznih kulturno-zabavnih događanja, obilježavanjem značajnih obljetnica, predavanjima, iniciranjem političkih i humanitarnih akcija... Ukratko, u Čitaonici se njegovala svijest o pripadnosti kulturi, odnosno hrvatskom jeziku i tradiciji vlastitog naroda, te se suprotstavljalo autonomaškim idejama i njihovoj politici u gradu. Intencija rada obuhvaća analizu Statuta, djelovanje Čitaonice u odnosu na njezina postignuća, oscilacije i promjene unutar druge polovice 19. i početka 20. stoljeća.

Sanda Uglešić

Sveučilište u Zadru, Odjel za povijest
suglesic@unizd.hr

Šibensko školstvo u vrijeme ustavnog razdoblja (1860. – 1914.)

U Kraljevini Dalmaciji utemeljen je 1861. godine Dalmatinski sabor, najviše predstavničko tijelo pokrajinske autonomije sa sjedištem u Zadru. Oživljavanjem političkog života padom apsolutizma i skorim sklapanjem Austro-ugarske nagodbe 1867. stvoren je okvir za zakonodavno uređenje školskih pitanja. Poticaj su zasigurno dala dva važna državna zakona: prvi, zakon o temeljnim pravima državljana zastupanih u Carevinskom vijeću 1867. godine i drugi, zakon iz 1868. godine kojim su bili regulirani odnosi između škola i crkve po kojemu je nadzor nad školama postao državna domena. Carevinsko vijeće donijelo je 1869. godine Državni školski zakon koji je postavio okvire razvoja školstva, a na osnovi toga zakona pokrajinski parlamenti donosili su pokrajinske zakone na području pučkog (osnovnog) školstva. Zakonodavna djelatnost koja se tada razvila bila je od presudnog značenja za usmjeravanje školstva u pravcu prijeko potrebne modernizacije kako bi se osigurala obrazovna baza za sve zahtjevnije društvene i gospodarske potrebe.

U Dalmaciji je 1868. godine bila provedena i nova administrativna reforma uspostavljanjem kotara kojih je na početku bilo dvanaest, a predstavljali su najniži i neposredni oblik državne uprave. U to vrijeme u Šibeniku je djelovalo više općih pučkih škola čiji se broj tijekom ustavnog razdoblja kontinuirano povećavao. U Šibeniku su djelovale muška i ženska građanska škola koje su organizacijski spadale u pučko školstvo, a pretpostavljale su nastavak osnovnog obrazovanja nakon završenoga petog razreda

u trogodišnjem trajanju. Usporedo s razvitkom pučkog školstva u Šibeniku razvija se i srednje školstvo koje je vrhunac doživjelo prerastanjem niže realke u reformiranu realnu gimnaziju 1913. godine. Uskoro su uslijedile ratne nedaće, a dugotrajno ratovanje nepovoljno se odrazilo na svekolike prilike u Dalmaciji, osobito na stanje u školstvu koje je marginalizirano dočekalo velike političke promjene.

Ivica Poljičak

Ministarstvo kulture i medija

ivica.poljicak@min-kulture.hr

Urbana preobrazba Šibenika u Šupukovoj eri

Nakon zastoja u urbanističkom razvoju Šibenika tijekom 17. i 18. stoljeća u drugoj polovici 19. stoljeća Šibenik je ušao u razdoblje velikih promjena. Urbana preobrazba kroz koju je tada Šibenik prošao najviše se preklapa sa Šupukovom erom, razdobljem u kojemu je Ante Šupuk, nakon pobjede Narodne stranke na izborima, kao dugogodišnji načelnik Šibenika od 1873. do 1903. upravljao procesima urbane i gospodarske transformacije grada.

Ključne promjene vidljive su u porastu stanovništva i prostornom širenju grada izvan nekadašnjih gradskih bedema. Dio dotadašnjih gradskih funkcija i javnih utilitarnih sadržaja gubi svoju svrhu, a na području gradske periferije grade se nove stambene zgrade i javne građevine (bolnica, željeznički kolodvor, izgrađuju se novi metri operative i gradske obale).

Najveće promjene dogodile su se na području komunalne infrastrukture. Šibenik je dobio nove sadržaje koje do tada nije imao: prvu željeznicu, prvi javni vodovod, prvu hidrocentralu na izmjeničnu električnu energiju...

Sve to rezultira početcima industrijskog razvoja Šibenika, ali utječe i na velike promjene u urbanom tkivu grada. Stoga se Šupukova era smatra razdobljem uspješne transformacije Šibenika, razdobljem kad se Šibenik proširio na neurbaniziranoj gradskoj periferiji.

Stipe Kljaić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

stipekljaic@gmail.com

Istraživanja i ocjene Bogdana Radice o opusu Šibenčanina Nikole Tommasea

Šibenčanin Nikola Tommaseo (1802. – 1874.) ostao je cjeloživotna preokupacija hrvatskog novinara, pisca i povjesničara Bogdana Radice. Glavna tema izlaganja na skupu bit će Radicine ocjene o Tommaseu i njegovim vezama i utjecajima u hrvatskim zemljama tijekom 19. stoljeća. Radica je nažalost nedovoljno valoriziran u hrvatskoj historiografiji iako je jedan od prvih naših povjesničara koji se bavio poviješću ideja, odnosno intelektualnom poviješću, što nikako nije čudno s obzirom na njegove ranije široke interese za književnost i povijest koji su se poklopili s okolnostima da se ova grana povijesne znanosti upravo razvila u Americi u kojoj se Radica nastanio kao politički emigrant. Zbog toga, koliko mi je poznato, njegovi tekstovi o Tommaseu nisu našli odjeka u hrvatskoj historiografiji u zadnjih tride-

set godina kad su se Radičina djela ponovno mogla nesmetano čitati i komentirati. Manje je poznato da je Radica predavao na sveučilištu Farleigh Dickinson (New Jersey) kolegij naziva Intelektualna povijest Europe nakon Francuske revolucije. Radičino solidno poznavanje hrvatske i europske političke i kulturne povijesti omogućilo mu je suveren pristup Tommaseovu djelu i svim njegovim slojevima, političkim i književnim.

Tommaseo je zanimao Radicu prije svega u kontekstu utjecaja talijanskog *Risorgimenta* na hrvatski nacionalni preporod u Dalmaciji što se razvijao u drugoj polovici 19. stoljeća. Već je mladi Radica kao izdanak dalmatinske međuratne inteligencije pokazivao zanimanje za Tommasea čitajući njegova djela u kojima je proučavao njegove političke i književne ideje. Na tragu toga nastaju prvi Radičini tekstovi o Tommaseu objavljeni u međuratnoj periodici. Krajem 1930-ih godina napisao je i prikaz eseja talijanskog povjesničara Antonija Montija naslova *L'idea federalistica nel risorgimento italiano* u kojemu se Monti bavio doprinosom Tommaseovih političkih koncepcija epohi *Risorgimenta*.

S odlaskom u političku emigraciju nakon Drugoga svjetskog rata nije prestao Radičin interes za Tommaseom. Radica je svjedočio da ga je na povratak istraživanju Tommaseova djela potakao Jere Jareb, hrvatski emigrantski povjesničar rodom s otoka Prvića kod Šibenika. On ga je upozorio na postojanje veza između Tommaseova kruga i Eugena Kvaternika za vrijeme njegove emigracije u Italiji. Zato se odlučio na istraživanje Tommaseove osobne ostavštine (*Il fondo Tommaseo*) u Nacionalnoj knjižnici u Firenzi. Posebno ga je zanimala Tommaseova korespondencija pisana na hrvatskom jeziku s intelektualnim i političkim krugovima sjevernih i južnih hrvatskih zemalja. Na osnovi toga 1965. godine napisao je zaokruženu povijesnu raspravu *Risorgimento and the Croatian Question : Tommaseo and Kvaternik*.

Ante Lepur

student diplomskog studija Moderna i suvremena povijest na Filozofskom fakultetu u Zagrebu
alepur@m.ffzg.hr

Arhitektura šibenskih uspomena – Kultura sjećanja na dugo 19. stoljeće u nazivlju ulica i trgova grada Šibenika

Osim svoje glavne namjene kao urbanih orijentira nazivi ulica i trgova često odražavaju i političke, društvene te povijesne percepcije pojedinih gradskih cjelina. Promjene u društvu kao i izmjene režima tijekom nedavne povijesti sa sobom su često donosile i izmjenu urbane topografije gradova. Vladajuće garniture, ali i čitava društva, za nazive ulica izabiru simbole koji se ističu kao poruke, često nevidljive u svakodnevnom životu, dok se istovremeno s njima izgrađuje identitet pojedinog prostora. Suvremena arhitektura grada Šibenika podloga je istraživanju kolektivnog sjećanja na dugo 19. stoljeće te njegove glavne aktere. Važno je svakako naglasiti i raslojavanje toponima, onih koji naglašavaju pojedine društvene prakse i geografske odrednice, od samih povijesnih ličnosti i političkih poruka. Nazivi ulica i trgova sastavni su dio javne povijesti grada Šibenika, kao i odraz percepcije te odnosa zajednice prema pojedinom povijesnom razdoblju. U kojem su broju gradske ulice imenovane po osobama iz 19. stoljeća nasuprot ostalim razdobljima, tko su zaslužni pojedinci čija imena nose ulice, na kojem se položaju u gradu nalaze pojedina imena te koje su važnosti navedenih ulica u urbanom prostoru, važna su pitanja za ovu analizu.

ZNANSTVENI KOLOKVIJ

ŠIBENIK I ŠIBENSKI KRAJ U
RAZDOBLJU HRVATSKOGA
NARODNOG PREPORODA

Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“ Šibenik
25. studenoga 2022.